

2026, Vol. 7(3), 759-770
© The Author(s) 2026
Article reuse guidelines:
<https://dergi.bilgi.edu.tr/index.php/reflektif>
DOI: 10.47613/reflektif.2026.301
Article type: Commentary Article

Received: 02.07.2026
Accepted: 03.08.2026
Published Online: 27.10.2026

Emrah Utku Gökçe*

Metodolojiyle Kendi Karşılaşmam: Yöntem, Teknik ve Refleksivite ***My Encounter with Methodology: Method, Technique and Reflexivity***

Öz

Bu yazı, metodolojiyle kişisel bir karşılaşmadan hareketle yöntem, teknik ve refleksivite arasındaki ilişkiyi tartışmaktadır. Çalışma, araştırmanın yalnızca doğru teknikleri uygulama faaliyeti olarak görülemeyeceğini; seçilen yöntemin kavramsal, epistemolojik ve konumsal gerekçeleriyle birlikte düşünülmesi gerektiğini savunmaktadır. Creswell'in sistematik araştırma tasarımı yaklaşımı ile Hammersley'in felsefi/refleksif metodoloji vurgusu, bu dengeyi kurmak için birlikte ele alınmaktadır. Erdoğan'ın yöntemsel tercihler üzerine makalesi ise yöntem, teknik, desen ve analiz düzeylerinin karıştırılmasının doğurduğu sorunları somutlaştıran bir vaka olarak değerlendirilmektedir.

759

Abstract

This essay discusses the relationship between method, technique and reflexivity through a personal encounter with methodology. It argues that research cannot be understood merely as the correct application of technical procedures; methodological choices should also be examined through their conceptual, epistemological and positional grounds. Creswell's systematic approach to research design and Hammersley's philosophical and reflexive understanding of methodology are brought together to formulate this balanced position. Erdoğan's article on methodological preferences is then read as a case that illustrates the problems caused by conflating method, technique, design and analysis.

Anahtar Kelimeler

Metodoloji, yöntem, araştırma tasarımı, refleksivite, karma yöntem

Keywords

Methodology, method, research design, reflexivity, mixed methods

* Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi, e.utku.g@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9319-1672.

Giriş

Bu metin, X'te metodoloji ve yöntem kavramlarının kullanımı üzerine gelişen kısa bir tartışmadan doğdu. İlk bakışta dar bir terminoloji meselesi gibi görünen bu tartışma, benim için sosyal bilimlerde daha geniş bir soruna işaret ediyordu. Yöntem ile metodoloji arasındaki ayrım bulanıklaştığında araştırmanın düşünsel zemini geri plana itiliyor ve bilimsel çalışma çoğu zaman yalnızca veri toplama, ölçme ya da analiz etme faaliyetine indirgeniyor. Bu yazının temel motivasyonu, tam da bu indirgemeci eğilime duyduğum rahatsızlıktan besleniyor.

Bu kavramsal karışıklık, kendi akademik yolculuğumda da sık sık karşıma çıktı. Belli kalıpları tekrar eden ve yöntemi çoğu zaman uygulanacak hazır bir reçete gibi ele alan araştırma pratikleri bana mekanik ve yüzeysel göründü. Zamanla meselenin yalnızca doğru yöntemi seçmekten ibaret olmadığını gördüm. Asıl mesele, seçilen yöntemi hangi kavramsal, kuramsal ve epistemolojik gerekçelerle kullandığımızı açıklayabilmektir (Crotty, 1998). Metodoloji, bu nedenle yöntemin arkasında duran düşünsel mimaridir.

Bu farkındalık, akademik pratiğimde iki temel ilkeye dönüştü. Birincisi, teknik prosedürler araştırmanın güvenilirliğini savunmak için güçlü bir zemin sağlar. İkincisi, araştırma yalnızca teknik kurallara indirgendiğinde düşünsel derinliğini kaybeder. Bu nedenle yöntem tartışmasını tek taraflı bir zeminde kurmuyorum. Felsefi tartışmaların içinde araştırmanın somut işleyişini kaybetmek de prosedürlere körü körüne bağlanmak da metodolojik açıdan sınırlı bir sonuç üretir. Sosyal bilimlerde güçlü bir metodoloji, teknik açıklık ile felsefi/refleksif duyarlılığı birlikte taşıyabildiği ölçüde anlam kazanır. Bu çerçevede John W. Creswell'in araştırma tasarımı, nitel araştırma ve karma yöntemler üzerine geliştirdiği sistematik yaklaşım, araştırmanın planlanabilir ve savunulabilir biçimde kurulması açısından benim için önemli bir dayanak oluşturdu. Martyn Hammersley'in metodolojiyi yalnızca teknik usullerden ibaret görmeyen, onu felsefi ve refleksif bir sorgulama alanı olarak ele alan yaklaşımı ise bu teknik açıklığın sınırlarını düşünmemi sağladı. Bu yazıda asıl varmak istediğim nokta, bu iki hattı karşı karşıya getirmek yerine aralarındaki gerilimi üretken bir metodolojik bilinç alanı olarak değerlendirmektir.

Teknik ile Felsefe Arasında Kendi Yolumu Ararken Birinci Durak Creswell

Metodoloji tartışmalarının uzun süre iki uç arasında gidip geldiğini gözlemledim. Bir tarafta araştırmayı büyük ölçüde teknik bir planlama problemi olarak ele alan; araştırma sorusunu, tasarımı, veriyi ve analizi doğrusal bir düzen içinde kurgulamaya çalışan bir yaklaşım bulunmaktadır. Diğer tarafta yöntemin arkasındaki ontolojik, epistemolojik ve etik varsayımları merkeze alan, bu yoğunluk nedeniyle zaman zaman araştırmanın somut işleyişini geri plana itebilen bir damar öne çıkmaktadır.

Kendi deneyimim, bu iki uçtan birine bütünüyle yerleşmenin araştırmayı daralttığını gösterdi. Prosedüre aşırı yaslanan bir yaklaşım araştırmayı kolaylıkla mekanikleştirirken, felsefi derinliğe fazlasıyla yüklenen bir metodoloji de araştırmanın operasyonel açıklığını zayıflatabilmektedir. Bu nedenle aradığım zemin, iki hattın birbirini dengelediği, tamamladığı ve sürekli olarak yeniden düşündürdüğü üretken bir metodolojik alandır.

Bir araştırma tasarlarken, Creswell'in önerdiği biçimde araştırma sorusunu netleştirmek, veri toplama tekniklerini belirlemek ve analiz sürecini sistematik bir çerçeveye oturtmak vazgeçilmez bir başlangıç noktasıdır. Süreç ilerledikçe, teknik açıklığın kendi başına sınırlı kaldığı görülür. Hangi verilerin anlamlı kabul edildiği, hangi soruların sorulmaya değer görüldüğü ve hangi yorumların meşru sayıldığı gibi kararlar aynı zamanda belirli epistemolojik kabullere dayanır. Tam da bu noktada refleksif duyarlılık, kullanılan yöntemin sınırlarını ve varsayımlarını sorgulamayı mümkün kılar (Alvesson & Sköldbberg, 2018). Böylece araştırma, bir yandan açık, düzenli ve savunulabilir yöntemsel adımlarla kurulurken, diğer yandan kendi koşullarını sürekli düşünen ve yeniden değerlendiren bir yapıya kavuşur. Bu nedenle teknik prosedürleri felsefi ve refleksif bir bilinçle temellendirmekten söz ediyorum. Teknik düzen, hangi gerçeklik anlayışı içinde işlediği, hangi bilgi iddiasını taşıdığı ve araştırmacının kendi konumunu sürece nasıl dahil ettiği açıklanabildiğinde tam anlamını kazanır. Sosyal bilimlerde ihtiyaç duyulan metodolojik bilinç, seçilen tekniğin dayandığı düşünsel zemini, geçerlilik sınırlarını ve araştırmacının bilgi üretimindeki konumunu birlikte açıklayabilme kapasitesine dayanır.

Bu bütünleştirici çerçevede John W. Creswell önemli bir yer tutar. Creswell'in araştırma tasarımını felsefi varsayımlar, yöntemsel stratejiler, veri toplama ve analiz adımları ile yazma ve etik meselelerini birlikte ele alan yaklaşımı, araştırmayı planlanabilir ve öğretilebilir hâle getiren güçlü bir açıklık sunar. Özellikle nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımlarını ortak bir tasarım mantığı içinde karşılaştırması, araştırma sürecinin baştan sona nasıl kurulacağına ilişkin işlevsel bir yol haritası sağlar. Bu nedenle ben de çalışmayı sınıflandırırken nitel, nicel ve karma yöntemleri üst tema olarak kullanmayı daha kapsayıcı ve anlaşılması daha kolay bir tercih olarak görüyorum. Böyle bir ayırım, tek tek veri toplama araçlarını, analiz tekniklerini ya da araştırma desenlerini aynı düzlemde yan yana sıralamak yerine, onları daha geniş yöntemsel yönelimler içinde konumlandırmaya imkân verir. Bu tercih aynı zamanda Creswell'in araştırma tasarımını kurarken izlediği kategorizasyon mantığıyla da uyumludur; çünkü araştırma sürecini önce temel yöntemsel yaklaşım üzerinden düşünmeyi, ardından bu yaklaşımın içinde uygun desen, veri toplama ve analiz stratejilerini belirlemeyi mümkün kılar. Araştırma süreci yalnızca düşünsel bir faaliyet olarak kalmaz; aynı zamanda somut biçimde kurulmayı, gerekçelendirilmeyi ve başkalarına açık biçimde aktarılmalı gerektirir. Creswell'in katkısı tam da bu noktada metodolojiyi uygulanabilir, sistematik ve akademik olarak savunulabilir bir form içinde yapılandırarak görünür hale gelir.

Bu görünürlüğü değeri, onu mutlaklaştırmaktan çok sınırlarını fark etmekle ilgilidir. Araştırmanın hangi sırayla yürütüleceğini bilmek, çalışmanın hangi ontolojik ve epistemolojik varsayımlar üzerinde yükseldiğini kendiliğinden göstermez. Teknik açıklık araştırma sürecini görünür kılar, fakat neden belirli bir yöntemsel yolun seçildiğini, araştırmacının konumunun bu karara nasıl etki ettiğini ve bulguların hangi düşünsel çerçevede anlam kazandığını ayrıca tartışmak gerekir. Sorun, prosedürel tasarımın zaman zaman felsefi ve refleksif yükümlülüklerin yerine geçiyormuş gibi sunulmasında ortaya çıkar. Bu nedenle teknik açıklığı savunurken aynı zamanda onun düşünsel sınırlarını da tartışmak gerekir.

Hammersley'den Öğrendiğim Şey

Martyn Hammersley ile karşılaştığımda, uzun süredir sezgisel olarak hissettiğim metodolojik gerilimleri daha açık biçimde adlandırabildiğimi gördüm. Hammersley, tekniği küçümseyen bir felsefi tavır önermez, teknik boyutun felsefi ve refleksif dikkatle birlikte düşünüldüğünde gerçek metodolojik anlamına kavuşacağını gösterir. Bu bakımdan Hammersley ile Creswell arasında basit bir karşıtlık kurmak doğru bir okuma sunmaz. Creswell araştırmanın nasıl planlanacağını, görünür kılınacağını ve savunulacağını gösterirken Hammersley, bu planlama ve savunma pratiğinin hangi varsayımlara dayandığını, neyi dışarıda bıraktığını ve araştırmanın süreçte nasıl konumlandığını sormaya zorlar.

Araştırma sürecinin şeffaf, izlenebilir ve akademik olarak değerlendirilebilir olması için teknik açıklık zorunludur. Yöntemsel tercihlerin nasıl yapıldığını, verinin hangi mantıkla üretildiğini ya da toplandığını ve analizin hangi adımlarla yürütüldüğünü göstermek metodolojik ciddiyetin temel koşullarından biridir. Hakemlik süreçleri, proje yazımı ve akademik raporlama da bu açıklığı talep eder. İyi düşünülmüş bir teknik yapı, araştırmanın kamusal savunusunun temelini oluşturur.

Bununla birlikte teknik prosedürün gerekliliği, onun her durumda yeterli sayılmasını sağlamaz. Yöntem düşüncenin yerine geçtiğinde araştırmanın meşruiyeti zedelenebilir. Bir çalışmanın teknik olarak temiz, düzenli ve raporlanabilir görünmesi, onun hangi gerçeklik anlayışını varsaydığını, hangi bilgi biçimini makbul saydığını ya da araştırmacının kendi konumunu ne ölçüde hesaba kattığını kendiliğinden açıklamaz. Yöntemcilik, bu anlamda düşünsel yoksullaşmanın metodolojik kılığına dönüşür.

Metodolojinin felsefi boyutunu, araştırmanın kurucu düşünsel zemini olarak görüyorum. Çünkü hangi kanıtı yeterli saydığım, hangi soruları araştırmaya değer bulduğum, araştırma nesnesiyle nasıl bir ilişki kurduğum ve bilgi iddialarımın sınırlarını nasıl çizdiğim bu düzeyde belirlenir. Bu zemin, araştırmacının kendi konumunu görünür kılmasıyla tamamlanır. Yaslandığım kavramlar, güvendiğim veri biçimleri, benimsediğim yazım tonu ve araştırma sürecinde kurduğum ilişkiler teknik gerekçelerin yanı sıra entelektüel geçmişim, kuramsal yakınlıklarım, kurumsal deneyimlerim ve değer yönelimlerim tarafından da şekillenir. Bu nedenle

felsefe, yöntemsel işleyişin gerekçesini kuran temel alan, refleksivite ise yöntemin açıklığını ve tutarlılığını tamamlayan asli bir metodolojik ilkedir.

Metodolojik Dengenin Gerekliliği

Bu tartışmalar, sorunun teknik yöntemin varlığından ya da felsefi sorgulamanın yoğunluğundan çok, bunlardan yalnızca birinin metodolojinin bütünüymüş gibi sunulmasından kaynaklandığını gösterir. Teknik olarak güçlü fakat düşünsel olarak zayıf tasarımlar düzenli görünseler de araştırma probleminin derinliğini sınırlayabilir. Buna karşılık felsefi olarak etkileyici fakat yöntemsel olarak gevşek kurulan çalışmalar da savundukları iddianın ampirik ve analitik gücünü taşıyamaz. Bu nedenle ihtiyaç duyulan şey, teknik açıklık ile refleksif gerekçelendirmeyi birlikte kuran dengeli bir metodolojik açıklıktır.

Bu ihtiyaç özellikle nitel araştırmalarda daha görünür hâle gelir. Saha ile karşılaşma arttıkça, başlangıçta kurulan araştırma soruları, kavramlar ve veri stratejileri çoğu zaman yenden düşünölmek zorunda kalır. Bu nedenle teknik tasarım, sabit bir emirler dizisi olmaktan çok düşünsel olarak yönetilen esnek bir çerçeveye dönüşmelidir (Maxwell, 2013). Yöntemin açıklığı, araştırma sürecinde ortaya çıkan yeni anlam katmanlarını dışlayacak kadar katılaşmamalıdır. İyi metodoloji, tam da bu tür bir disiplinli esnekliği mümkün kılan sistemdir.

Toplumsal gerçekliğin araştırma el kitaplarının önerdiği kadar düzenli ve doğrusal aktmadığına defalarca şahit olmuşuzdur. Neden-sonuç ilişkileri çoğu zaman katmanlı ve bağlamsal biçimde kurulurken, aktörlerin anlam dünyaları da önceden çizilmiş kategorileri aşabilir. Bu karmaşıklık teknik çerçeveyi terk etmek yerine onu daha dikkatli kullanmayı gerektirir. Yapı olmadan karmaşıklık kolaylıkla dağınıklığa dönüşür. Yorumlayıcı açıklık olmadan da yapı, gerçekliğin zenginliğini düzleştirir. Sağlam bir metodoloji hem düzen kuran hem de kurduğu düzenin sınırlarını fark eden bir zihniyete dayanır.

Karma yöntem araştırmalarına yönelik bakış açım da zamanla farklı verileri mekanik biçimde bir araya getirme anlayışından uzaklaştı. Bunun yerine, farklı bilgi biçimlerinin birbirine nasıl temas edeceğine ilişkin bir karar alma sürecine dönüştü. Nitel ve nicel bileşenler yalnızca önceden belirlenmiş bir iş bölümü içinde bir araya getirildiğinde, çalışmanın entelektüel potansiyeli zayıflar. Bu bileşenler birbirini sorgulayan, düzelden ve yeniden yönlendiren bir ilişki içinde kurulduğunda ise süreç gerçekten üretken hâle gelir. Karma yöntem, bu anlamda teknik çeşitliliğin ötesinde refleksif entegrasyonun kendisidir (Hesse-Biber, 2010).

Akademik değerlendirme kültürünün önemli bir kısmı hâlâ metodolojik titizliği büyük ölçüde prosedürel uygunluk üzerinden okumaktadır. Teknik açıklık, denetim ve karşılaştırma açısından somut bir zemin sunduğu için bu yaklaşımın anlaşılır nedenleri vardır. Özellikle nitel ve karma araştırmalarda inanılrlık, bağlamsal aktarılabilirlik, etik açıklık ve araştırmacının kendi konumuna ilişkin dürüstlük de metodolojik kalitenin ayrılmaz parçalarıdır. Bu yüzden metodolojik titizlik yalnızca yöntemin kurallara uygun biçimde uygulanması anlamına gelmez. Araştırmacı, seçtiği yolu neden izlediğini, bu yolun hangi düşünsel kabullere dayandığını, araş-

tırma nesnesiyle kurduğu ilişkinin süreci nasıl etkilendiğini ve kendi konumunun bilgi üretimine nasıl yansıdığını da açıkça gösterebilmelidir.

Bu nedenle araştırma tasarımı, araştırma sorusundan sonra gelen mekanik bir planlama aşamasını aşan; sorunun hangi bilgi anlayışıyla, hangi saha ilişkisiyle ve hangi süzgeçlerden geçirileceğini belirleyen kurucu bir mimari olarak görüyorum. Tasarım, teorik iddiaları ampirik düzleme taşıyan bu işleviyle, yalnızca neyin yapılacağını aşar, bunun neden ve hangi sınırlar içinde yapılacağını da görünür kılar. Bu noktada araştırmacının kendi konumunu açıklaması, tasarıma sonradan eklenen kişisel bir unsur olmanın ötesinde, yöntemi daha tutarlı ve denetlenebilir hâle getiren temel bir açıklık biçimidir. Çünkü kuramsal yakınlıklar, kurumsal deneyimler, değer yönelimleri ve saha ile kurulan ilişki, yöntemsel kararların nasıl şekillendiğini doğrudan etkiler.

Bu bakış, teknik açıklığı zayıflatmak yerine ona daha sağlam bir gerekçe kazandırır. Hangi yöntemin niçin seçildiği, hangi verinin yeterli sayıldığı ve hangi analiz biçiminin araştırma problemine uygun görüldüğü, ancak teknik düzen ile felsefi/refleksif sorgulama birlikte işletildiğinde açıklığa kavuşur. Bu nedenle metodolojik kaliteyi yalnızca geçerlilik, güvenilirlik ya da prosedürel tutarlılık üzerinden değerlendirmekle sınırlı tutmak yerine; inanılabilirlik, bağlamsal duyarlılık, etik şeffaflık ve araştırmacının kendi konumunu açıklama kapasitesiyle birlikte ele almak gerekir. Böylece metodolojik titizlik dar bir yöntem uygunluğu olmaktan çıkar, sosyal bilimlerin karmaşık gerçekliğini daha iyi taşıyan kapsamlı bir araştırma sorumluluğuna dönüşür.

Bir Vaka Üzerinden Düşünmek: Metodolojik Karmaşanın Üç Boyutu

Bu teorik tartışmayı somutlaştırmak için Erdoğan'ın (2024) Türkiye'deki siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin yöntemsel tercihleri, yayın eğilimleri ve kamusal görünürlükleri üzerine yürüttüğü çalışma verimli bir örnek sunar. Makale, yöntemsel tercihlerin toplumsal ve kurumsal koşullarla ilişkisini göstermesi bakımından güçlüdür, ancak "yöntem" kavramını ölçülebilir seçeneklere dönüştürürken bazı kavramsal gerilimler üretir. Bu nedenle vakayı kavramsal sınıflandırma sorunu, istatistiksel örüntü ile metodolojik anlam arasındaki fark ve yöntemsel tercihlerin akademik alanla ilişkisi olmak üzere üç eksenle ele almak açıklayıcı olacaktır.

Kavramsal Sınıflandırma Sorunu

Makalenin "Yöntemsel Tercihler" bölümündeki "Çalışmalarda En Fazla Başvurulan Yöntemler" tablosu, sınıflandırma sorununu açık biçimde gösterir. Anket, mülakat ve odak grup gibi veri toplama teknikleri; içerik analizi ve veri analizi gibi analiz süreçleri; vaka analizi, karşılaştırmalı analiz ve deney gibi araştırma tasarımı ya da strateji düzeyindeki unsurlar aynı seçenek havuzunda yan yana sunulmaktadır. Bu tercih ilk bakışta pratik ve kapsayıcı görünse de ölçü-

len şeyin tam olarak ne olduğunu belirsizleştirir. Burada yöntemsel tercihin mi, veri toplama alışkanlığının mı, analiz tekniğinin mi, yoksa araştırma tasarımına ilişkin genel bir eğilimin mi ölçüldüğü açık değildir.

Bu karışıklık örneklerle daha açık görülebilir. Bir araştırmacı seçim kampanyası konuşmalarını incelemek için içerik analizi kullanıyorsa, burada “içerik analizi” çoğu zaman analiz stratejisini ifade eder; aynı araştırma karşılaştırmalı bir tasarımla farklı partilerin söylemlerini kıyaslıyorsa, “karşılaştırmalı analiz” araştırmanın tasarım düzeyine işaret eder. Araştırmacı aynı çalışmada yarı yapılandırılmış mülakatlar da yapıyorsa, mülakat veri toplama tekniğidir. Bu üç unsur aynı çalışmada birlikte bulunabilir ama aynı kavramsal düzeye ait değildir. Dolayısıyla bunları tek bir listede eşdeğer seçenekler gibi sunmak, araştırmacının kullandığı araçları göstermeye yarasa da araştırmanın metodolojik mimarisini açıklamakta yetersiz kalır.

Makalenin katılımcılara sunulan listenin alanda üzerinde uzlaşmış bir yöntem listesinden hareket etmediğini ve bu nedenle eklektik bir nitelik taşıdığını belirtmesi, bu sorunu ortadan kaldırmaktan çok daha görünür hâle getirir. Eklektik bir liste kullanılabilir. Bu durumda listedeki unsurların hangi düzlemde bir araya getirildiğinin ayrıca açıklanması gerekir. Creswell’in nitel, nicel ve karma yöntem ayrımı üzerinden kurduğu üst düzey sınıflandırma, tam da bu tür karışıklıkları azaltmaya yarar. Önce yöntemsel yaklaşım belirlenir, ardından bu yaklaşım içinde araştırma deseni, veri toplama tekniği ve analiz stratejisi konumlandırılır. Erdoğan’ın (2024) çalışmasında ise bu düzeyler aynı tabloda birleştiği için kavramsal ayrımlar bulanıklaşmaktadır.

Bu nedenle Şekil 1’in daha güçlü bir biçimde kurulabilmesi için yöntemleri tek bir düz liste halinde vermek yerine katmanlı bir sınıflandırma mantığına yaslandırılması tercih edilebilirdi. Benim bu metinde savunduğum çerçeveden bakıldığında ilk düzeyde araştırmanın genel yöntemsel yönelimi yer almalıydı. Bu yönelim nitel, nicel ve karma yöntem ayrımıyla kurulabilirdi. İkinci düzeyde bu yönelimlerin içinde kullanılan araştırma desenleri ya da stratejiler ayrıştırılmalıydı. Üçüncü düzeyde ise veri toplama teknikleri ile analiz biçimleri ayrı ayrı gösterilmeliydi. Böyle bir kurgu, yöntemi tek bir torba kavram hâline getirmek yerine, araştırma sürecindeki farklı karar düzeylerini birbirinden ayırarak görünür kılardı.

Bu ayrım somutlaştırıldığında, anket nicel bir veri toplama tekniği olarak; mülakat ve odak grup nitel veri toplama teknikleri olarak; içerik analizi ise bağlamına göre nitel, nicel ya da karma biçimde kullanılabilir bir analiz stratejisi olarak konumlandırılabilir. Vaka analizi ve karşılaştırmalı analiz ise doğrudan “yöntem” etiketiyle değil, araştırma tasarımı ya da stratejisi düzeyinde ele alınmalıydı. Deney de yalnızca bir teknik olarak değil, müdahale, kontrol ve karşılaştırma mantığına dayanan daha geniş bir araştırma tasarımı olarak düşünülmeliydi. Böylece Şekil 1, katılımcıların ne kullandığını göstermenin ötesinde, kullandıkları araçların metodolojik düzeyini de ayırt eden bir yapıya kavuşurdu.

Örneğin “Türkiye’de gençlerin siyasal katılım biçimleri” üzerine çalışan bir araştırmacı, nicel yaklaşım içinde anket uygulayabilir; aynı konuda nitel yaklaşım içinde derinlemesine mülakat yapabilir; karma yöntem tasarımında ise önce anketle genel eğilimleri belirleyip ardından

mülakatlarla bu eğilimlerin arkasındaki anlam dünyalarını çözümleyebilir. Bu üç durumda da “gençlerin siyasal katılımı” aynı konu olarak kalır; değişen şey, araştırmanın yöntemsel yönelimi, veri üretme biçimi ve analiz mantığıdır. Şekil 1 böyle bir ayrımı gösterebilseydi, araçların kullanım sıklığını göstermenin ötesine geçerek, bu araçların hangi araştırma mantığı içinde anlam kazandığını da ortaya koyabilirdi. Bu tür bir Şekil 1, yalnızca görsel olarak daha düzenli bir tablo üretmekle kalmaz, ölçülen şeyin ne olduğunu da daha açık hâle getirirdi. Katılımcılara “hangi yöntemleri kullanıyorsunuz?” gibi geniş ve belirsiz bir soru yöneltmek yerine, soru seti aşamalı biçimde kurulabilirdi. Önce katılımcının çalışmasını ağırlıklı olarak hangi yöntemsel yaklaşım içinde konumlandığı sorulabilir, ardından bu yaklaşım içinde hangi araştırma tasarımı benimsediği, hangi veri toplama tekniklerine başvurduğu ve hangi analiz stratejilerini kullandığı ayrı ayrı ölçülebilirdi. Böyle bir yapı, katılımcıların cevaplarını tek bir kutuya hapsetmeden araştırma pratiğinin çok katmanlı doğasını daha doğru biçimde yakalardı.

Bu önerinin önemi, yalnızca sınıflandırmanın daha temiz yapılmasında değildir. Böyle bir düzenleme, faktör analiziyle sonradan üretilecek kümelerin neye karşılık geldiğini de daha sağlam tartışmaya açardı. Örneğin “Deney ve Anket” gibi bir boyut ortaya çıktığında, bunun nicel yöntemsel yönelime mi, belirli veri toplama tekniklerinin birlikte kullanımına mı, yoksa yayın rejimleriyle ilişkili bir akademik formasyona mı işaret ettiği daha dikkatli biçimde yorumlanabilirdi. Aynı şekilde “Mülakat ve Odak Grup” boyutu nitel veri üretim teknikleriyle; “Vaka Analizi ve Karşılaştırmalı Analiz” boyutu ise araştırma stratejileriyle ilişkilendirilerek kavramsal olarak daha yerli yerine oturtulabilirdi.

Dolayısıyla benim önerdiğim alternatif Şekil 1, Erdoğan’ın (2024) tablosunu biçimsel olarak iyileştirmenin ötesinde daha temel bir metodolojik ihtiyaca işaret eder. Yöntemsel tercihleri ölçmeye çalışan bir araştırma, önce kendi yöntem kavrayışını berraklaştırmalıdır. Yöntem, desen, teknik ve analiz stratejisi aynı düzlemde sunulduğunda, ortaya çıkan bulgular sayısal olarak anlamlı olsa bile metodolojik açıklık eksik kalır. Buna karşılık katmanlı bir şema, hem katılımcıların araştırma pratiklerini daha doğru temsil eder hem de araştırmacının kendi sınıflandırma mantığını görünür ve tartışılabilir kılar.

Sayısal Örüntüden Metodolojik Yorumla

Bu kavramsal gerilim, makalenin faktör analiziyle üç boyut üretmesinde daha da belirginleşir. Deney, anket ve veri analizinin aynı boyutta; mülakat ve odak grubun ikinci boyutta, karşılaştırmalı analiz ile vaka analizinin üçüncü boyutta toplanması, katılımcı yanıtları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir yakınlık bulunduğunu gösterebilir. Bu yakınlık, söz konusu unsurların aynı metodolojik düzeye ait olduğunu kendiliğinden kanıtlamaz. Faktör analizi örüntüleri görünür kılar, kavramsal kategorileri tek başına meşrulaştırmaz. Bu nedenle istatistiksel kümelenme ile metodolojik anlam arasında doğrudan ve sorunsuz bir geçiş kurmak güçleşir.

Örneğin anket ile deneyin aynı faktörde toplanması, bu iki unsurun benzer epistemolojik kabullere dayandığını gösterebilir. Aynı zamanda akademisyenlerin nicel veriyle çalışmaya alışkın olduklarını, belirli yazılım ve istatistiksel analiz becerilerine sahip olduklarını ya da uluslararası dergi formatlarına daha kolay uyum sağlayan bir araştırma pratiği geliştirdiklerini de gösterebilir. Benzer şekilde mülakat ve odak grubun birlikte yüklenmesi, nitel veri üretme eğilimine işaret edebilir. Bu ikisinin aynı araştırma tasarımına sahip olduğu anlamına gelmez. Biri bireysel deneyimi derinlemesine anlamaya yönelirken, diğeri grup etkileşimi içinde oluşan anlamları görünür kılar. Bu nedenle faktör yükleri, yalnızca sayısal yakınlığı değil, hangi yorum düzeyinde konuştuğumuzu da dikkatle tartışmayı gerektirir.

Bu nokta, metnin genel argümanı açısından önemlidir. Teknik araçların doğru uygulanması araştırmanın gücünü artırır. Teknik işlem, kullanılan kavramların ne anlama geldiğini açıklama sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Başlangıçta eklektik olduğu kabul edilen bir liste, sonradan istatistiksel olarak düzenlendiğinde bile metodoloji, yöntemsel yaklaşım, araştırma deseni, veri toplama tekniği ve analiz biçimi arasındaki ayrımların teorik olarak tartışılmasına ihtiyaç duyar. Aksi durumda nicel analiz, kavramsal açıklığın yerini alır ve araştırma tasarımındaki temel belirsizlik teknik bir başarı görüntüsü altında örtülür.

Bu yapısal eleştiriye verilen yanıt, teknik yöntem meselesinin ne kadar yerleşik olduğunu gösteren dikkat çekici bir örnek niteliğindedir. Metodolojinin kavramsal sınırlarına dair eleştiriye karşılık yazarın X'te “Bir ölçeğin diğer ölçekten daha iyi olduğunu nasıl anlayacağımızı da belki değerlendirirsiniz?” sorusunu yöneltmesi, tartışmanın felsefi ve metodolojik düzlemde hızla ölçüm ve ölçek hassasiyeti düzlemine çekildiğini gösterir. Buradaki temel mesele, ölçeklerin karşılaştırılmasının gerekliliğinden önce gelir. Yöntemlerin epistemolojik temellerine ve kategorik sınırlarına ilişkin bir eleştiri, öncelikle operasyonel ve istatistiksel bir dille karşılandığında metodolojik tartışma daralır. Oysa burada tartışılan mesele, hangi ölçeğin daha iyi ölçtüğünden önce, neye neden yöntem dediğimiz ve farklı araştırma öğelerini hangi kavramsal düzeyde sınıflandırdığımız sorusudur.

Bunu somutlaştırmak gerekirse, bir ölçekteki maddelerin iç tutarlılığının yüksek çıkması, o ölçeğin kavramsal olarak doğru şeyi ölçtüğünü otomatik olarak göstermez. Benzer biçimde, iki değişken arasında anlamlı ilişki bulunması, araştırmacının kullandığı kategorilerin teorik olarak yerli yerinde kurulduğu anlamına gelmez. Bir araştırmada “yöntem” başlığı altında hem anketi hem vaka analizini hem de içerik analizini aynı düzeyde ölçtüğümüzde sorun, bu seçeneklerin hangi ölçekle daha iyi yakalanacağından önce gelir. Asıl sorun, bu seçeneklerin baştan aynı kavramsal düzleme yerleştirilip yerleştirilemeyeceğidir. Bu ayrım yapılmadığında teknik başarı, kavramsal bulanıklığı örtebilir.

Yöntemsel Tercihlerin Akademik Alan ve Konumsallıkla İlişkisi

Makalenin en güçlü yanı, yöntemsel tercihleri yalnızca bireysel beğeni ya da teknik yeterlilik meselesi olarak ele alma sınırını aşmasıdır. Toplumsal cinsiyet, yurt dışı eğitim deneyimi, aka-

demik kıdem, disipliner alan ve kurum türü gibi değişkenlerin yöntemsel tercihler ve yayın eğilimleriyle ilişkili olması, yöntemin akademik alan içindeki güç, meşruiyet ve kariyer rejimleriyle birlikte düşünülmesi gerektiğini gösterir. Özellikle deney ve anket gibi nicel yönelimlerle ulusal ve uluslararası yayın üretkenliği arasındaki ilişki, yöntem tercihinin aynı zamanda akademik ödül sistemleri ve uluslararasılaşma baskısı içinde şekillendiğini düşündürür. Bu durum akademik pratikte kolayca gözlenebilir. Uluslararası indeksli dergilerde yayın yapma baskısının güçlü olduğu bir ortamda, büyük veri setleri, anketler, deneysel tasarımlar ve istatistiksel modeller daha görünür ve ödüllendirilebilir hâle gelebilir. Buna karşılık uzun saha çalışmasına, arşiv taramasına, söylem çözümlemesine ya da derinlemesine mülakata dayanan araştırmalar daha yavaş ilerlediği ve sonuçları kolayca standartlaştırılmadığı için aynı üretkenlik rejimi içinde dezavantajlı konuma düşebilir. Böyle bir durumda yöntem tercihi yalnızca araştırma sorusunun gerektirdiği teknik bir karar olmaktan çıkar. Akademik yükselme ölçütleri, dergi beklentileri, kurumların performans baskısı ve araştırmacının sahip olduğu zaman kaynaklarıyla birlikte şekillenir.

Bu bulgu, benim savunduğum refleksif metodoloji anlayışı açısından değerlidir. Araştırmacı, yöntem seçimini yalnızca araştırma sorusunun teknik gereği olarak açıklamakla yetinemez. Aldığı eğitim, içinde sosyalleştiği disiplin, çalıştığı kurum, yayın baskısı ve bilimsel meşruiyet beklentileri de bu seçimi etkiler. Erdoğan'ın (2024) çalışması tam da bu açıdan önemli bir katkı sunar. Yöntemsel tercihlerin toplumsal olarak konumlanmış pratikler olduğunu gösterir. Bununla birlikte çalışmanın kendi kavramsal araçlarını aynı düzeyde metodolojik olarak tartışmaması, onu aynı anda hem öğretici hem de eleştiriye açık bir vaka hâline getirir.

Bu vaka üzerinden çıkarılabilecek temel ders kanaatimce şudur. Metodolojik kalite, yalnızca teknik araçların doğru uygulanmasıyla kurulmaz. Kavramların hangi düzeyde kullanıldığı, sınıflandırma mantığının nasıl gerekçelendirildiği, istatistiksel bulguların hangi metodolojik anlamlara bağlandığı ve araştırmacıların akademik alan içindeki konumlarının bu tercihleri nasıl etkilediği birlikte düşünülmelidir. Erdoğan'ın (2024) makalesi, bir yandan yöntemsel tercihlerin toplumsal ve kurumsal olarak şekillendiğini başarıyla gösterirken, diğer yandan bu tercihleri ölçmek için kullandığı kategori setinin daha güçlü bir kavramsal temellendirmeye ihtiyaç duyduğunu ortaya koyar. Yazarla gelişen kısa diyalog da aynı gerilimi daha kişisel ve somut bir düzeyde görünür kılar. Teknik araçlar ve ölçek tartışmaları araştırmanın zorunlu parçalarıdır. Metodolojik düşüncenin yerine geçtiklerinde yöntemin düşünsel zeminini daraltır. Bu nedenle vaka, tek yönlü bir eleştiri olmanın ötesinde bu metnin ana iddiasını somutlaştıran üretken bir örnektir. Teknik açıklık, kavramsal tutarlılık ve refleksif gerekçelendirmeye birlikte ele alındığında gerçek metodolojik anlamına kavuşur.

Sonuç

Bu metin boyunca savunduğum temel düşünce, metodolojinin yöntem seçimi, teknik uygulama ve prosedürel doğrulukla sınırlı bir mesele olarak ele alındığında eksik kaldığıdır. Bir

araştırmanın güçlü sayılabilmesi için hangi tekniğin kullanıldığını açıklamak elbette gereklidir; ancak bu açıklama, seçilen tekniğin hangi bilgi anlayışına dayandığını, araştırma nesnesiyle nasıl bir ilişki kurduğunu ve araştırmacının kendi konumunu sürece nasıl dâhil ettiğini gösterdiğinde tamamlanır. Metodolojik titizlik, bu nedenle teknik açıklık ile düşünsel gerekçeleştirme arasındaki bağı kurabilme kapasitesinde ortaya çıkar.

Creswell'in sunduğu sistematik araştırma tasarımı anlayışı ile Hammersley'in hatırlattığı felsefi ve refleksif duyarlılık, birlikte düşünüldüğünde daha güçlü bir metodolojik bilinç üreten iki tamamlayıcı hattır. Creswell araştırmanın nasıl planlanacağını, sınıflandırılacağını ve savunulabilir biçimde raporlanacağını gösterirken Hammersley, bu planlama sürecinin hangi varsayımlara dayandığını, neyi görünür kılıp neyi dışarıda bıraktığını ve araştırmacının bu süreçte nasıl konumlandığını sorgulamaya zorlar. Bu iki hattın birlikte işletilmesi, sosyal bilim araştırmalarını hem teknik olarak izlenebilir hem de düşünsel olarak daha sorumlu hale getirir.

Erdoğan'ın çalışması üzerinden yürütülen vaka tartışması ise bu iddiayı somut bir düzleme taşımaktadır. Yöntemsel tercihleri ölçmeye çalışan bir araştırmanın, öncelikle yöntem kavramını hangi düzeyde kullandığını açıklaması gerekir. Veri toplama teknikleri, analiz stratejileri ve araştırma desenleri aynı düzlemde sunulduğunda ortaya çıkan sayısal bulgular anlamlı görünse bile, bu bulguların metodolojik yorumu zayıflar. Yöntemsel yaklaşım, araştırma tasarımı, veri toplama ve analiz düzeyleri katmanlı biçimde ayrıştırıldığında hem katılımcıların pratikleri daha doğru temsil edilir hem de araştırmacının sınıflandırma mantığı daha görünür ve tartışılabilir hale gelir.

Sonuç olarak bu metin, teknik yöntemi reddeden bir felsefi savunu ile felsefi sorgulamayı dışlayan bir usul savunusu arasındaki ikiliği aşmayı amaçlamaktadır. Sosyal bilimlerde güçlü bir araştırma, teknik açıklık, kavramsal tutarlılık, epistemolojik farkındalık ve refleksif sorumluluk birlikte taşındığında mümkün olur. Yöntem, uygulanacak adımlar bütünüünün ötesinde araştırmacının dünyayı nasıl kavradığını, hangi bilgi biçimlerini değerli gördüğünü ve kendi konumunu bilgi üretimi içinde nasıl düşündüğünü gösteren kurucu bir tercihtir. Bu nedenle metodoloji, araştırmanın arka planında kalan yardımcı bir unsur olmanın ötesinde, araştırmanın düşünsel omurgasıdır.

Kaynakça

- Alvesson, M. ve Sköldbberg, K. (2018). *Reflexive methodology: New vistas for qualitative research*. London: SAGE Publications.
- Crotty, M. (1998). *The foundations of social research: Meaning and perspective in the research process*. London: SAGE Publications.

- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches*. Los Angeles, CA: SAGE Publications.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Creswell, J. W. (2015). *30 essential skills for the qualitative researcher*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Creswell, J. W. ve Plano Clark, V. L. (2018). *Designing and conducting mixed methods research*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Erdoğan, E. (2024). Türkiye'deki siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin yöntemsel tercihleri, yayın eğilimleri ve kamusal görünürlük dinamikleri. *Reflektif Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(3), 735-764.
- Hammersley, M. (2011). *Methodology: Who needs it?* London: SAGE Publications.
- Hesse-Biber, S. N. (2010). *Mixed methods research: Merging theory with practice*. New York: Guilford Press.
- Maxwell, J. A. (2013). *Qualitative research design: An interactive approach*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.